

The analysis results that the natural movement of Nitra county population is adverse (more than 3/4 communities are characterized by natural decrease), for 70 per cent of communities is typical a total decrease of inhabitants.

By following the territorial differences of the selected processes in the area of Nitra county there have been found differences not only between the north and the south part of the county, but also between urban and rural areas. Population growth is typical for the north of the county, the population wane for the south.

Recenzent: Prof. RNDr. Jozef Mládek, DrSc.

VÝZNAM A PRIESTOROVÉ SÚVISLOSTI MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV MIEST

Ján BUČEK

Abstract

Massive growth of international relations of Slovak cities, especially with cities in Western Europe was allowed by changes after 1989. Their co-operations were not only of technical character, but has included also important value based issues (local democracy, human rights etc). Some general comments concerning the role of international relations of cities are mentioned in first part of the paper. Importance and spatial aspects of urban international relations are documented on a case of Slovak cities, with special emphasis on latest development in a case of selected group of internationally active bigger cities.

Key words: cities, local self-government, international relations, spatial orientation.

Potreba aktivizácie Slovenska na globálnej úrovni a európska integrácia si vyžadujú náležité kroky nielen na úrovni centrálného štátu a celoslovenských inštitúcií, ale aj na lokálnej úrovni. Po r. 1989 nastal prudký rozvoj medzinárodných vzťahov miest a obcí na Slovensku. Tento vývoj bol na jednej strane kvalitatívne novým pokračovaním už predtým existujúcich „družobných“ vzťahov a na druhej strane reakciou na nové možnosti týchto kontaktov. Vzťahy miest so zahraničím sa mohli začať organizovať na princípoch podobných vyspelým demokraciám, čo slovenské mestá a obce začali okamžite intenzívne využívať.

V príspevku naznačujem základný význam medzinárodných vzťahov miest (reprezentovaných ich samosprávami), uvádzam základné oblasti ich výskumu. Cieľom príspevku bolo aj načrtnúť hlavné tendencie vývoja medzinárodných vzťahov slovenských miest. Hlavným zdrojom informácií o vývoji tesne po r. 1989 sú výsledky výskumu z r. 1994 (Buček, 1995). Posledný vývoj charakterizujem na základe prieskumu uskutočnenom na vzorke 8 veľkých miest Slovenska v r. 1997-1998 (Banská Bystrica, Bratislava, Košice, Michalovce, Nitra, Prešov, Trenčín, Trnava), využívajúc informácie a materiály z jednotlivých mestských úradov.

RNDr. Ján BUČEK, CSc.

*Katedra humánnej geografie a demogeografie, Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského,
Mlynská dolina 1, 842 15 Bratislava*

Medzinárodné vzťahy miest – význam, ciele, hodnotiace aspekty

Medzinárodné vzťahy sa stali typickou črtou súčasnej komunálnej politiky v globálnom meradle. Historicky boli ich hybnou silou ekonomické záujmy a obchod, ale svoj vplyv mali aj jednotlivé národné komunity, žijúce v mestách iných krajín. Mnohé spolupráce v tomto storočí prežívajú celé desaťročia, pričom majú rôznu nosnú ideu. Zelinski (1991) uvádza, že za štyridsať rokov (1950-1990) sa na svete rozvinulo viac ako 11 tis. formalizovaných spoluprác sídiel – sesterských miest rôzneho charakteru v najmenej 159 krajinách sveta.

Medzinárodné vzťahy miest sa týkajú dvoch základných skupín partnerov. Prvou sú kontakty s najrôznejšími zahraničnými subjektami, predovšetkým zahraničnými firmami (resp. pod zahraničnou kontrolou), ktorých skúsenosti sa využívajú pri modernizácii riadenia a fungovania mesta (od likvidácie odpadu až po finančné poradenstvo). Do tejto kategórie môžeme zaradiť aj spoluprácu so zastupiteľskými úradmi. Druhou, významnejšou oblasťou sú vzťahy s mestami, teda obdobným, rovnocenným partnerom v zahraničí. Tieto smerujú jednak k budovaniu dvojstranných partnerstiev, ako aj k účasti v mnohopočetných medzinárodných sieťach miest.

Kľúčovým významom medzinárodných spoluprác miest je formovanie vzájomného poznania, dôvery, inšpirácie. Orientáciu vzťahov miest môžeme rozčleniť do dvoch hlavných smerov – na spoluprácu zaoberajúcu sa skôr technickými aspektami fungovania miest (know-how transfer v oblasti samosprávy, rozvoja miest a pod.) a spoluprácu majúcu predovšetkým hodnotové aspekty. Vzťahy miest „východ-západ“ krátko po r. 1989 získali nielen technický ráz, ale obsahovali aj prenos skúseností v oblasti miestnej demokracie, mierovej spolupráce a regionálnej stability, humanitárnych iniciatív, ľudských práv, prístupov samospráv na etickej báze (napr. sociálne programy), pomoc mestám rozvojových krajín a pod.

Tradičným problémom miestnej úrovne je jej vzťah k štátnej moci, v tomto prípade voči oficiálnej zahraničnej politike. Okrem vzájomného súladu, či komplementarity, sa medzinárodné vzťahy miest nezriedka dostávajú do konfliktu s politikou centrálného štátu a to nielen v „nových demokraciách“, ale aj v krajinách s dlhou tradíciou demokracie. Príkladom môžu byť aktivity amerických, alebo holandských miest (v Strednej Amerike, Južnej Afrike) v otázkach mieru, ľudských práv, apartheidu, či vyhlasovania svojho územia za bezjadrovú zónu (napr. Hobbs, 1994). Štáty väčšinou podporujú spoluprácu miest v technickej oblasti – rozvoji miest, citlivejšie však bývajú na aktivity miest vo sférach, ktoré majú širšie politické súvislosti. Ciele presadzované mestami sú potom v nesúlade so zahraničnou politikou štátov založenou na doktríne politického realizmu. Odrážajú záujmy, ktoré nedostatočne zohľadňuje oficiálna zahraničná politika. Umožňujú zahraničné aktivity záujmových skupín, ktoré neuspeli v snahách participovať na oficiálnej zahraničnej politike štátu.

Pri hodnotení medzinárodných vzťahov miest okrem spomínaných hlavných súvislostí považujem za najdôležitejšie nasledujúce vzájomne súvisiace oblasti výskumu:

- *komplexná geografická charakteristika partnerov* – porovnanie profilov miest a ich vhodnosti na spoluprácu, fyzicko-geografické a socio-ekonomické podmienky, otázky polohy, vzdialenosti, veľkosti, priestorová a funkčná štruktúra miest, politická blízkosť atď.
- *stabilita partnerov* – dĺžka trvania vzťahov s jednotlivými mestami, otázky zmeny partnerských miest, faktory ovplyvňujúce stabilitu vzťahov, spôsoby hľadania partnerov,

- *formálnosť vzťahov* – podpora vzťahov oficiálnou dohodou miest, obsah formálnych dokumentov, miera zainteresovanosti predstaviteľov mesta.
- *centralizácia vzťahov* – miera zainteresovanosti rôznych miestnych aktérov. Pri centralizovanej spolupráci sú kontakty obmedzené na primátorov resp. poslancov mesta. Decentralizovanú spoluprácu charakterizuje spolupráca na úrovni oddelení mestských úradov, miestnych aktivistov, školy, podnikateľov, občanov.
- *organizačné aspekty* – inštitucionálne a personálne zabezpečenie, financovanie, legislatívne podmienky. Zaraďujem sem aj hodnotenie frekvencie kontaktov a jednotlivých aktivít, ktoré pomáha odhaliť či sú vzťahy skutočne „živé“, alebo len „vykazované“.
- *oblasti spolupráce* – je veľký rozdiel medzi spoluprácou obmedzujúcou sa na návštevy vedúcich predstaviteľov, či výmenu dychoviek alebo športových tímov a komplexnejšou a hlbšou spoluprácou v mnohých oblastiach života mesta (školsko, miestna ekonomika, bezpečnosť a pod.). Významné je hodnotenie konečných efektov spolupráce.

Základné časopriestorové tendencie medzinárodných vzťahov slovenských miest

Rozmách medzinárodných vzťahov bol úzko podmienený prechodom na samosprávu a posilnením právomocí miestnej úrovne. Celkový nedostatok skúseností v nových podmienkach vyústil aj v ich hľadaní vo vyspelých krajinách. Prudký nárast spolupráce s mestami v západnej Európe dokumentuje tento záujem o zlepšenie fungovania miestnej samosprávy. Uskutočnili svoju vlastnú „cestu do Európy“. Začali sa orientovať na ciele typické pre tieto vzťahy v západnom svete. Podľa výskumu z r. 1994 slovenské mestá uviedli 235 partnerských miest (na základe prieskumu v 82 mestách), kým v r. 1990 to bolo len 136 družobných miest (podrobnejšie Buček, 1995).

Do r. 1989 bola najrozšírenejšia spolupráca „družobných“ miest so susednými krajinami v rámci socialistického bloku – Maďarsko, ZSSR, Poľsko a NDR. Menej početná bola spolupráca s mestami vzdialenejších soc. štátov a niektorých kapitalistických štátov – Grécko, Taliansko, Fínsko, Juhoslávia, Bulharsko, SRN a veľmi obmedzená spolupráca s mestami v ostatných štátoch. Pri podrobnejšom priestorovom pohľade bola pozorovateľná koncentrácia spolupracujúcich miest v pohraničných oblastiach susedných štátov Slovenska. Jasná bola prevaha družobných miest vo východnej časti Čiech a na Morave, v južnom Poľsku, severnom Maďarsku, Zakarpatskej Ukrajine. U viacerých vtedajších partnerských miest v kapitalistických štátoch môžeme uvažovať nad určitou politickou blízkosťou danou postavením ľavicových strán v centrálnych a miestnych vládach (Taliansko, Grécko).

Boli to predovšetkým slovenské mestá, ktoré boli aktívne v hľadaní partnerských miest po zmene celospoločenských podmienok. V prvej fáze po r. 1989 dominovali kontakty založené na osobných kontaktoch starostov a primátorov, menej na premyslenej koncepcii spolupráce, hľadaní spoločných črt miest, čo otvára dvere pragmatickejšie orientovanej spolupráci. Priestorová orientácia vzťahov odrážala situáciu v samosprávach i širšie geopolitické podmienky. V prvých rokoch po r. 1989 prevládal predovšetkým záujem o partnerov z krajín západnej Európy. Časť miest sa snažila udržať existujúce spolupráce s mestami v susedných štátoch, kým mnohé sa snažili zmeniť partnerské mestá z predchádzajúceho obdobia.

Posledný vývoj sledovaný na príklade väčších miest naznačuje obnovovanie spolupráce smerom na východ (Ukrajina) a juh Európy (Chorvátsko, Srbsko, Slovinsko), obmedzenej

v prvých rokoch po r. 1990. Ako dokumentuje aj tab. č. 1 objavujú sa stabilní partneri zo vzdialenejších krajín (USA, Izrael). Okrem zmluvne podložených partnerstiev, mestá spolupracujú s ďalšími mestami vo vybraných oblastiach, prípadne niekoľko rokov preverujú možnosti kooperácie pred podpísaním oficiálnych partnerských zmlúv. Mestá sa v poslednom období stali oveľa racionálnejšie, hľadajú predovšetkým vhodných partnerov a stabilizujú počet partnerských miest na určitej únosnej miere. Mnohé hľadajú nové oblasti spolupráce a pre ich riadenie optimalizujú organizačné zabezpečenie. V mnohých sídlach sa na medzinárodnej spolupráci podieľajú mnohé ďalšie miestne inštitúcie, čím sa spolupráca stáva skutočne spoluprácou obcí a miest, nielen ich samospráv.

Jeden z problémov slovenských miest – nájdenie vhodného partnera sa čiastočne uvoľnil vznikom samostatného štátu. Mestá preferujú mať v rámci niektorej krajiny len jedno sesterské mesto. Mnohé mestá ho majú v Čechách ešte z čias Československa, ale nemajú ho na Slovensku, čím sa rozšírili možnosti hľadania partnerov. Iným faktorom bola reorganizácia územno-správneho členenia, čím sa vytvorila kategória krajských miest. Ich nový status sa prejavuje aj ambíciou a potrebou mať rozvinuté medzinárodné vzťahy. Súčasne sa posilnila ich atraktivita, čo zvýšilo ich šance nájsť vhodných partnerov. Významne sa to týka aj Bratislavy a Košíc, ktoré sa dostali do pozície hlavného, resp. druhého mesta štátu a tomu prispôbujú aj svoje partnerstvá. S týmto súvisí aj aktivita orgánov štátnej správy mať vlastné medzinárodné vzťahy (aktívne sú najmä krajské úrady). Mestá a regionálne orgány v niektorých prípadoch vzájomne spolupracujú v medzinárodných vzťahoch organizovaných po oboch líniach verejnej správy.

Tab. 1. Príklady partnerských miest slovenských miest

Figure 1. Partnership cities of selected Slovak cities

Banská Bystrica Alba (Taliansko), Herzliya (Izrael), Hradec Králové (Česká Republika), Larissa (Grécko), Montana (Bulharsko), Salgótarján (Maďarsko), Tarnobrzeg (Poľsko), Tula (Rusko), Zadar (Chorvátsko)
Nitra Báčsky Petrovec (Srbsko), Bernburg (SRN), České Budějovice, Kroměříž (Česká republika), Eritreia (Grécko), Naperville (USA), Orenburg (Rusko), Osijek (Chorvátsko), Sumy (Ukrajina), Zielona Góra (Poľsko), Zoetermeer (Holandsko)
Prešov Brugherio (Taliansko), Keratsini (Grécko), La Cournéuve (Francúzsko), Mukačevo (Ukrajina), Nyiregyhaza (Maďarsko), Nowy Sącz (Poľsko), Praha 10 (Česká republika), Remscheid (SRN)
Trenčín Békecsaba (Maďarsko), Casalecchio di Reno (Taliansko), Cran-Gévrier (Francúzsko), Kasatin (Ukrajina), Kragujevac (Srbsko), Tábor (Česká republika), Tarnów (Poľsko), Uherské Hradiště (Česká republika)

O rastúcom význame medzinárodných vzťahov miest svedčia aj viaceré ďalšie aktivity miest a ich predstaviteľov. Dokumentuje to usporiadanie konferencie o medzinárodných vzťahoch miest v Trenčíne (1997), vystupovanie zástupcov miest v Rade Európy, zahraničné aktivity ZMOS, či Únie miest a obcí SR. Viaceré mestá sa podieľajú na medzinárodných programoch ako Zdravé mestá (Healthy Cities), alebo Deň výzvy (Challenge Day). Prostredníctvom trilaterálneho projektu NEWS (Holandsko, Slovensko, Nikaragua) pomáhajú naše mestá miestnym samosprávam v Nikarague.

Záver

Medzinárodné vzťahy miest sú odrazom rastu postavenia neštátnych subjektov v medzinárodných vzťahoch. Sú prevažne komplementárnou súčasťou, ale niekedy aj konkurenčnou časťou zahraničnej politiky štátov. Na miestnej úrovni nachádzame mnohých starostov, poslancov a občanov uvedomujúcich si faktický prínos zahraničných vzťahov pre mestá a obce v podobe modernizačných efektov, ale aj presadzovania globálnych hodnôt, vzájomného poznania a rastu dôvery. Z násobujú svoj vlastný potenciál, mobilizujú svoje kapacity na spoluprácu so zahraničím v duchu solidarity. Mestá takto reagujú aj na potrebu miestnej odozvy na globalizáciu, ktorá čím ďalej viac ovplyvňuje chod miest. To sa týka nielen otázok rozvoja, ako napríklad aj zahraničných investícií alebo imigračnej politiky. Mestá znášajú dôsledky svetového vývoja a nechcú byť pasívnym prijímateľom rozhodnutí iných aktérov, v dnešnej dobe nielen domácich, ale aj zahraničných. Uvedomujú si možnosti aktivít voči nadnárodným inštitúciám ako je napr. EU.

Medzinárodné vzťahy slovenských miest sú po r. 1989 charakteristické rapídny nárastom spoluprác a ich reorientáciou smerom na západ. Táto orientácia prispela k rýchlemu udomáckneniu hodnôt miestnej demokracie a samosprávy na Slovensku. Najstabilnejšie sú kontakty s mestami v susedných štátoch (najmä Poľsko, ČR, Maďarsko). U časti miest existujú snahy o zmenu partnerských miest v prospech vhodnejších partnerov, stabilizáciu ich počtu, s ďalším impulzom po vzniku samostatnej SR a reorganizácii územno-správneho členenia. Do spoluprác sú už zainteresované mnohé miestne inštitúcie a aktivisti, spolupráce sú komplexnejšie. Orgány samosprávy plnia úlohu hlavného aktéra, iniciátora a koordinátora. Medzinárodné aktivity slovenských miest dosahujú rozmer porovnateľný s inými mestami v Európe, napriek existujúcim limitom (napr. nedostatku financií, nedostatku právomocí). Význam medzinárodných vzťahov miest bude rásť s pokračujúcim procesom integrácie Slovenska do EU. Akékoľvek snahy o obmedzenie, alebo kontrolu medzinárodných vzťahov miest zo strany štátu (ktoré sa na Slovensku objavujú) pôsobia kontraproduktívne.

Literatúra:

- BUČEK, J. (1995): Medzinárodné vzťahy slovenských miest. *Obecné noviny*, č. 39 a 40, pp. 16-18, resp. 14-15.
- HOBBS, H. H., (1994): *City Halls Goes Abroad – The Foreign Policy of Local Politics*. Thousand Oaks (SAGE Publications).

- TER VEER, B. (1996): City Twinning: An Historical Introduction. In: Den Berg, D., Van Der Meer, F., Schennink, B., Ter Veer, B. (eds.). *Winning by Twinning – Experiences and Evaluations of Links between Dutch and East and Central European Cities*. University of Nijmegen (Peace Research Centre), pp. 15-31.
- VAN DER MEER, F. (1996). City Links with Eastern Europe: A Theoretical Reflection. In: Den Berg, D., Van Der Meer, F., Schennink, B., Ter Veer, B. (eds.). *Winning by Twinning – Experiences and Evaluations of Links between Dutch and East and Central European Cities*. University of Nijmegen (Peace Research Centre), pp. 7-14.
- ZELINSKY, W. (1991): The Twinning of the World: Sister Cities in Geographic and Historical Perspective. *Annals of the Association of American Geographers*, 81, 1, pp. 1-31

THE SIGNIFICANCE AND SPATIAL ASPECTS OF INTERNATIONAL RELATIONS OF CITIES

Ján BUČEK

Summary

Slovak cities are very active in international co-operation with cities around the world. Their ties are oriented not only technically (stressing improvement of cities' management and functioning), but usually have also value based aspects (assisting in building principles of local democracy, peaceful relations among nations, humanitarian issues). Among issues important in evaluation of international relations of cities I emphasise complex geographical comparisons, stability of co-operation, frequency, field of co-operation, formal aspects, main actors, spatial aspects, organisational and financial issues, final outcomes of co-operations.

Basic features of international co-operation of cities are documented on a case of Slovak cities. While until 1989 intermunicipal co-operation was oriented on cities of former eastern block, immediately after change of political regime Slovak cities very quickly began to search for partners in Western Europe. Cities' interest to have partners from the West European countries was combined with renewal of co-operation with cities in some east European countries (mainly Ukraine, Croatia, Slovenia) since mid-nineties. Bigger Slovak cities also started to cooperate with cities outside Europe (USA, Israel). Some cities still search for more suitable partners, and seek to optimise and finally stabilise network of their partners. Cities with new regional administrative centre function improved their chances to attract new suitable partners after territorial administrative re-organisation.

Recenzent: Prof. RNDr. Jozef Mládek, DrSc.